

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาผลการใช้หลักสูตรท้องถิ่น เรื่อง อำเภอพระประแดง ในกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 3 ผู้วิจัยได้ดำเนินการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาหลักสูตรและการใช้หลักสูตร เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาผลการใช้หลักสูตรดังนี้

1. หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร
2. การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น
3. หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม
4. ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน
5. ทักษะและกระบวนการ
6. เจตคติและการวัดเจตคติ
7. ข้อมูลอำเภอพระประแดง
8. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
 - 8.1 งานวิจัยในประเทศ
 - 8.2 งานวิจัยต่างประเทศ

หลักสูตรและการพัฒนาหลักสูตร

1. ความหมายและความสำคัญของหลักสูตร หลักสูตรมีความสำคัญต่อการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก เพราะเป็นตัวกำหนดทิศทางการจัดการศึกษา ให้สามารถดำเนินไปสู่จุดหมายที่ตั้งไว้ นักการศึกษาหลายท่านได้ให้ความหมายของหลักสูตรในลักษณะที่แตกต่างกันออกไปอย่างหลากหลายตามแนวคิดและวิสัยทัศน์ของแต่ละคน ดังนี้

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1971, p. 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรซึ่งสามารถสรุป ได้ว่า หลักสูตรหมายถึง แผนการเรียนการสอนหรือการวางแผนการสอน เพื่อจัดโอกาสในการเรียนรู้ให้บรรลุเป้าหมายและจุดประสงค์เฉพาะที่สัมพันธ์กับเป้าหมายนั้นแก่ประชากรใดประชากรหนึ่ง โดยมีโรงเรียนเป็นศูนย์กลางในการจัดบริการ นอกจากนี้หลักสูตรยังหมายถึง เอกสารที่กำหนดโครงการของผู้เรียน ซึ่งประกอบด้วย ความมุ่งหมายของการจัดการศึกษา เนื้อหาวิชา อัตราเวลาเรียน กิจกรรมและประสบการณ์ที่จะให้ผู้เรียน การวัดและประเมินผลการเรียน

การสอน เป็นโครงการที่ประมวลความรู้และประสบการณ์ที่โรงเรียนจัดให้ผู้เรียน เพื่อพัฒนาความรู้และความสามารถด้านต่าง ๆ ไปตามความมุ่งหมายที่กำหนดไว้ทั้งในและนอกโรงเรียน

ทาบา (Taba, 1962, p. 11 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) กล่าวว่า หลักสูตร คือ แผนการเรียนรู้ที่ประกอบด้วย จุดประสงค์และจุดหมายเฉพาะ การเลือกและจัดเนื้อหา วิธีการจัดการเรียนการสอนและการประเมินผล

แซส (Zais, 1976, p. 3 อ้างถึงใน สุนทร บำเรอราช, 2536, หน้า 3) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรไว้ 2 ประการ คือ ประการแรก หลักสูตร คือ เครื่องมือชี้ทางให้เห็นแผนการศึกษาของผู้เรียน ประการที่สอง หลักสูตรคือ เครื่องมือชี้ขอบข่ายของการศึกษา

ธำรง บัวศรี (2532, หน้า 6) ได้ให้ความหมายของหลักสูตรว่า คือแผนซึ่งได้ออกแบบจัดทำขึ้นเพื่อแสดงถึงจุดหมาย การจัดเนื้อหาสาระกิจกรรมและมวลประสบการณ์ในแต่ละโปรแกรมการศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีพัฒนาการในด้านต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมายที่กำหนด

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 2) ได้ให้ความหมายของหลักสูตร คือ รายการที่โรงเรียนกำหนดสอนรายวิชาที่สอนให้กับเด็ก รายวิชาที่ทางโรงเรียนเปิดสอนและการวางแผนประสบการณ์การเรียนรู้ ซึ่งทางโรงเรียนจัดเสนอแนะขึ้นไว้

วิชัย คิสระ (2535, หน้า 19) กล่าวว่า หลักสูตร คือ กลุ่มวิชาหรือประสบการณ์ที่กำหนดไว้ให้ผู้เรียนภายใต้คำแนะนำของโรงเรียน หรืออีกนัยหนึ่ง หลักสูตรประกอบด้วย ประสบการณ์ในการเรียนทั้งมวลที่นักเรียนได้รับจากโรงเรียน

สุมิตร คุณากร (2523, หน้า 3) กล่าวว่า หลักสูตรหมายถึง โครงการให้การศึกษาเพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้ ความสามารถ และคุณลักษณะสอดคล้องกับความมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดไว้

จากความหมายของหลักสูตรที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า หลักสูตร คือ กรอบแนวทาง และมวลประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ทางสถานศึกษาหรือหน่วยงานจัดขึ้นให้กับผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความสามารถ เกิดการพัฒนาในทุกด้าน และเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่กำหนดไว้

2. ประเภทของหลักสูตร มีนักการศึกษาได้กำหนดประเภทของหลักสูตรไว้ดังนี้

บันลือ พฤตะวัน (2524, หน้า 35-37) ได้จำแนกประเภทของหลักสูตรไว้ 4 ประเภท คือ

1. หลักสูตรจัดแยกวิชา (seperated subject-matter curriculum) เป็นหลักสูตรที่ใช้มาตั้งแต่คริสต์ศตวรรษที่ 5 เรียกว่า seven liberal art แพร่หลายอยู่ในยุโรปและหลายประเทศ ประเทศไทยได้รับแนวคิดมาจัดหลักสูตรในสมัยเริ่มแรก (2438) เน้นความสามารถของสมองจดจำวิชา แม้ในปัจจุบันก็ยังมีเค้าโครงอยู่ในรายวิชา โดยเฉพาะหลักสูตรระดับสูง

2. หลักสูตรแบบสหสัมพันธ์วิชา (correlated curriculum) หลักสูตรประเภทนี้เกิดขึ้นเมื่อมีรายวิชาที่ต้องเรียนมากขึ้นจึงได้รวมวิชาที่มีลักษณะใกล้เคียงมารวมกัน เช่น วิชาภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เอามารวมกันและตั้งชื่อวิชาว่า “ความรู้เรื่องเมืองไทย” ทำให้การสอนสะดวกขึ้น หลักสูตรประถมศึกษา พ.ศ. 2476 ก็มีลักษณะเช่นนี้

3. หลักสูตรหมวดวิชา (fusion or broadfield curriculum) เนื่องจากโลกมีวิวัฒนาการก้าวหน้า หมวดวิชาใหม่ ๆ เกิดขึ้นมากจึงหลอมรวมหมวดวิชาที่สหสัมพันธ์กันเอามารวมกันหลาย ๆ วิชา เช่น วิชาพลานามัยประกอบด้วย สุขศึกษา พลศึกษา สวัสดิศึกษา หมวดวิชา สังคมศึกษา ประกอบด้วย ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่พลเมือง ศีลธรรม หมวดวิชา คณิตศาสตร์ ประกอบด้วย เลขคณิต พีชคณิต เรขาคณิต หมวดวิชาศิลปศึกษา ประกอบด้วย วาดเขียน การฝีมือ ขั้วร้องดนตรี และหมวดวิชาภาษาไทย ประกอบด้วย อ่าน คัด เขียน แต่งความ ย่อความ จดหมาย วรรณคดี หลักสูตรประถมศึกษาและมัธยมศึกษา พุทธศักราช 2503 มีลักษณะเช่นนี้โดยเฉพาะ หลักสูตรมัธยมศึกษา

4. หลักสูตรบูรณาการ (integrated curriculum) คือ การนำเอาวิชาต่าง ๆ มาผสมผสานเรียบเรียงให้สอดคล้องกลมกลืน และคำนึงถึงการนำไปใช้สอนให้ตรงกับสภาพการดำเนินชีวิตของผู้เรียนและสภาพท้องถิ่น เป็นแนวคิดของนักการศึกษายุคใหม่โดยจัดหน่วยบูรณาการขึ้นเป็นหน่วยการเรียนรู้ เช่น หน่วยการเรียนรู้บ้านของเรานั้น จะเห็นว่าต้องใช้เนื้อหาสาระวิชาทุกด้านเข้าผสมผสานกัน โดยยึดหลักการสำคัญ คือ

4.1 ยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (learner center)

4.2 เน้นประโยชน์ในการดำรงชีวิตประจำวันของบุคคลที่มีหน้าที่ต่อสังคม (social function)

4.3 เน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ (leaner experience)

4.4 เน้นเนื้อหาสาระวิชาใด ก็จัดเป็นวิชาแกนบูรณาการ (core integration)

4.5 เปิดโอกาสให้มีทั้งวิชาแกนพื้นฐานที่ทุกคนต้องเรียน (basic core) และวิชาเลือก (selected core) ซึ่งสามารถเลือกเรียนตามความถนัดและความสนใจของผู้เรียน

คุณฉวี ลีตลวรารักษ์ (2536, หน้า 5-8) กล่าวว่า หลักสูตรแบ่งเป็นประเภทและจัดหมวดหมู่ด้วยเกณฑ์ที่แตกต่างกันเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

1. กลุ่มที่จำแนกตามหมวดหมู่เนื้อหาสาระ กลุ่มนี้แยกหลักสูตรออกเป็น 5 ประเภทปรากฏในเอกสารคำราสาขหลักสูตรทั่วไป ดังนี้

1.1 หลักสูตรรายวิชา (discrete-discipline curriculum, subject matter, curriculum, separate-subject curriculum) หลักสูตรประเภทนี้จัดประสบการณ์ส่วนใหญ่เรียงลำดับความยากง่ายเป็นรายวิชาย่อย ๆ แยกต่างหากจากกัน

1.2 หลักสูตรสัมพันธ์วิชา (correlate curriculum) หลักสูตรประเภทนี้จัดประสบการณ์เป็นกลุ่มเล็ก ๆ โดยจัดรายวิชาย่อยที่มีความสัมพันธ์กันเข้าไว้ด้วยกันแต่ยังคงความเป็นรายวิชาย่อยอยู่

1.3 หลักสูตรหมวดวิชา (broad-fields curriculum, fused curriculum) หลักสูตรประเภทนี้คล้ายหลักสูตรสัมพันธ์วิชา เพียงแต่จัดรายวิชาที่คิดว่าเป็นจำพวกเดียวกันเข้าด้วยกันเป็นกลุ่มใหญ่ขึ้น

1.4 หลักสูตรแกน (core curriculum) หลักสูตรประเภทนี้ยกสาระจำนวนหนึ่งในหลักสูตรนั้นขึ้นเป็นแกนในขณะที่สาระอื่นเป็นส่วนประกอบ

1.5 หลักสูตรบูรณาการ (integrated curriculum) หลักสูตรประเภทนี้รวมประสบการณ์จากทุกสาระวิชามาสัมพันธ์กันจนไม่ปรากฏเด่นชัดว่าเป็นวิชาใด จัดเป็นประสบการณ์ต่อเนื่อง หลักสูตรเช่นนี้อาจอาศัยประเด็นหรือปัญหาเป็นแกน แล้วหลอมทุกสาระวิชาที่เกี่ยวข้องไว้ด้วยกัน

2. กลุ่มที่จำแนกตามบทบาทของผู้สอนและผู้เรียน กลุ่มนี้ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนการสอนแทนที่จะพิจารณาการจัดเนื้อหาสาระดังการจำแนกในกลุ่มที่ 1 การจำแนกตามเกณฑ์นี้แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

2.1 หลักสูตรที่เน้นสาระวิชา (subject-centered curriculum) หลักสูตรประเภทนี้เน้นบทบาทของผู้สอนในการถ่ายทอดสาระวิชา อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อที่แฝงอยู่ในการจัดหลักสูตรประเภทนี้ คือ หากการสอนมีประสิทธิภาพผู้เรียนจะสามารถเรียนรู้ได้

2.2 หลักสูตรที่เน้นผู้เรียน (child-centered curriculum) หลักสูตรประเภทนี้เน้นบทบาทผู้เรียนในการเรียน อาจกล่าวได้ว่าความเชื่อที่แฝงอยู่ในการจัดหลักสูตรประเภทนี้ คือ ผู้เรียนจะเรียนรู้ได้ดีเมื่อเรียนอย่างมีส่วนร่วม ลงมือทำเอง เข้าหลัก learning by doing

3. กลุ่มที่จำแนกตามแกนประสบการณ์ที่ยึดกลุ่มนี้แยกหลักสูตรออกเป็น 3 ประเภท ดังนี้

3.1 หลักสูตรเน้นกระบวนการทางสังคมและการดำเนินชีวิต (curriculum based on social process and life function) อาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรประเภทนี้เป็นหลักสูตรบูรณาการสาระโดยยึดสภาพการณ์ที่ผู้เรียนเผชิญอยู่ สภาพการณ์ที่วุ่นวายนี้ได้แก่ การดำรงชีวิตโดยส่วนตัว การดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อม โดยที่สิ่งแวดล้อมที่วุ่นวายนี้แยกเป็น ส่วนที่เป็นสังคม และส่วนที่ไม่ใช่สังคม

3.2 หลักสูตรที่เน้นกิจกรรมและประสบการณ์ (the activity and experience curriculum) หลักสูตรประเภทนี้เป็นหลักสูตรบูรณาการสาระเช่นเดียวกับหลักสูตรเน้นกระบวนการทางสังคมและการดำรงชีวิต แต่เน้นให้ผู้เรียนได้ทำกิจกรรมและมีประสบการณ์ด้วยตนเอง

3.3 หลักสูตรเอกัตภาพ (individualized curriculum, the personalized curriculum)

หลักสูตรประเภทนี้ก็เป็นหลักสูตรบูรณาการสาระอีกประเภทหนึ่ง แต่เป็นหลักสูตรที่ให้ ความสำคัญกับการเรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาตนเองอย่างเป็นอิสระจากคนอื่น หลักสูตรประเภทนี้ผู้สอนจะเป็นผู้จัดประสบการณ์แก่ผู้เรียนแต่เพียงลำพัง หรือร่วมกันจัดกับผู้เรียน ก็ได้

วิจัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 79-80) ได้แบ่งหลักสูตรออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. หลักสูตรเนื้อหาวิชา (subject curriculum) เป็นหลักสูตรที่ยึดการถ่ายทอดเนื้อหาสาระ และความรู้วิชาต่าง ๆ การสอนจะยึดตำราและแบบเรียนเน้นการให้เป็นของผู้สอนและเน้นการรับ เป็นของผู้เรียน

2. หลักสูตรสหสัมพันธ์ (broad field curriculum) เป็นหลักสูตรที่มุ่งเน้นแก้ปัญหา การขาดการผสมผสานของความรู้วิชาต่าง ๆ จึงรวมวิชาต่าง ๆ ที่มีเนื้อหาสาระใกล้เคียงกันไว้เป็น หมวดเดียวกัน

3. หลักสูตรเพื่อชีวิตและสังคม (social process and life function curriculum) เป็นหลักสูตรที่ยึดสังคมและชีวิตจริงของผู้เรียนเป็นหลัก เน้นให้ผู้เรียนได้นำความรู้ไปประยุกต์ใช้ ในชีวิตประจำวัน

4. หลักสูตรกิจกรรมหรือประสบการณ์ (activity or experience curriculum) เป็นหลักสูตรที่ยึดกิจกรรมและเน้นประสบการณ์เป็นหลัก และมีหลักการว่า การเรียนรู้เกิดจาก ประสบการณ์หลักสูตรแกนกลาง (core curriculum) เป็นหลักสูตรที่มีลักษณะของการผสมผสาน เนื้อหาวิชาสนองความต้องการและความสนใจของผู้เรียน ส่งเสริมการเรียนรู้โดยการกระทำ จากประเภทของหลักสูตรที่กล่าวมา อาจสรุปเป็น 2 ประเภท คือ หลักสูตรเดี่ยวหรือ รายวิชา และหลักสูตรรวมซึ่ง จะใช้หลักสูตรแบบใดนั้นขึ้นอยู่กับแผนของการจัดการศึกษาและ จุดประสงค์ของการสร้างหลักสูตรว่าจะสร้างหลักสูตรประเภทใด

3. องค์ประกอบของหลักสูตร นักการศึกษาได้กำหนดให้หลักสูตรประกอบด้วยส่วน ต่าง ๆ ดังนี้

สุนทร บำเรอราช (2536, หน้า 49-50) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรกับโครงสร้าง ของหลักสูตรเป็นเรื่องที่แตกต่างกัน โครงสร้างคือสิ่งที่ก่อให้เกิดรูปร่าง และมักจะคงทนกว่าส่วน องค์ประกอบคือส่วนเสริมให้โครงสร้างมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น ฉะนั้นองค์ประกอบของหลักสูตรจึง ได้แก่ดังต่อไปนี้

1. เอกสารหลักสูตร หลักสูตรทุกหลักสูตรจะมีเอกสารหลักสูตรบางที่เรียกว่า หลักสูตรแม่บท เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 เป็นเอกสารที่มีความยาวถึง 426 หน้า โดยกำหนดสาระสำคัญเรียงลำดับดังนี้

1.1 คำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ เรื่องให้ใช้หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

1.2 คำนำ เป็นการชี้แจงเกี่ยวกับความเป็นมาเกี่ยวกับหลักสูตรฉบับนี้

1.3 ข้อความต่าง ๆ ของหลักสูตร ประกอบด้วย

1.3.1 หลักการ

1.3.2 จุดหมาย

1.3.3 โครงสร้างและเนื้อหา

1.3.4 การเรียนการสอน

1.3.5 เวลาเรียน

1.3.6 การวัดผล การประเมินผล และการติดตามผล

1.4 รายละเอียดของกลุ่มวิชาต่าง ๆ

1.5 คำสั่งต่าง ๆ เกี่ยวกับการพัฒนาปรับปรุงหลักสูตร

2. หนังสือเรียนและเอกสารประกอบการเรียน หนังสือเรียนหรือแบบเรียนมีความสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตรมาก เพราะครูในโรงเรียนต่าง ๆ จะใช้แบบเรียนเป็นอุปกรณ์ที่สำคัญในการพัฒนานักเรียนให้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตร

3. ระบบการประเมินผลการศึกษา การประเมินผลการศึกษาเป็นส่วนสำคัญยิ่งในขอบเขตของหลักสูตรเป็นส่วนหนึ่งที่จะต้องเกี่ยวข้องกับการทดสอบทุกรูปแบบที่ใช้

4. แนวการสอนหรือคู่มือการสอนวิชาต่าง ๆ เป็นเอกสารอีกประเภทหนึ่ง นอกเหนือจากหนังสือและเอกสารประกอบการสอน

5. ครูหรือผู้สอน ครูเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของหลักสูตร เพราะครูเป็นผู้ใช้หลักสูตร

6. กิจกรรมและการจัดประสบการณ์ กิจกรรมและการจัดประสบการณ์เป็นองค์ประกอบอีกส่วนหนึ่งของหลักสูตร

7. สื่อการสอนและอุปกรณ์การสอน เป็นส่วนประกอบของหลักสูตร มีบทบาทสำคัญคือเป็นเครื่องมือของครูที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุถึงจุดประสงค์ของหลักสูตร

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 5) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบไปด้วย 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล

สมิทร คุณากร (2523, หน้า 8) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรไว้ 5 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ
2. เนื้อหาสาระและจำนวนชั่วโมงในแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. โครงการประเมินผลตามหลักสูตร
5. การปรับปรุงหลักสูตร

ธีรารัง บัวศรี (2532, หน้า 8) กล่าวว่าหลักสูตรมีองค์ประกอบที่สำคัญอย่างน้อย 6 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์การเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระ และประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน
5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน
6. การประเมินผล

วิชัย ประสิทธิ์วิฑูริ์ (2542, หน้า 50-52) กล่าวว่า หลักสูตรไม่ว่าจะเป็นการออกแบบในลักษณะใดก็ตามต้องประกอบด้วย

1. จุดมุ่งหมายและจุดประสงค์
2. เนื้อหาสาระและประสบการณ์
3. การนำหลักสูตรไปใช้
4. การประเมินผล

กระทรวงศึกษาธิการ (255, หน้า 1-34) ได้กำหนดรายละเอียดของหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ประกอบด้วย หลักการ จุดหมาย โครงสร้าง การจัดทำหลักสูตร การจัดเวลาเรียน การจัดการศึกษาสำหรับกลุ่มเป้าหมายเฉพาะ สาระและมาตรฐานการเรียนรู้ การจัดการเรียนรู้ สื่อการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล เกณฑ์การผ่านช่วงชั้นและการจบหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน เอกสารหลักฐานการศึกษา การเทียบโอนผลการเรียน การพัฒนาศักยภาพครู การจัดหลักสูตรสถานศึกษา และการกำกับติดตามประเมินผลและรายงาน

กรมวิชาการ (2545, หน้า 18) ได้กำหนดหลักสูตรสถานศึกษา ควรประกอบด้วย ส่วนสำคัญดังนี้คือ วิสัยทัศน์ ภารกิจ เป้าหมาย คุณลักษณะอันพึงประสงค์ โครงสร้างหลักสูตร รายวิชาตามกลุ่มสาระการเรียนรู้ กิจกรรมพัฒนาผู้เรียน การจัดการเรียนรู้และการส่งเสริมการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล การบริการจัดการหลักสูตรสถานศึกษาและอื่น ๆ

จากแนวคิดนักวิชาการที่เกี่ยวกับองค์ประกอบของหลักสูตรนั้นจะมีความแตกต่างกันตามชนิดหรือประเภทของหลักสูตร แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบของหลักสูตรจะต้องมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงสอดคล้องและเหมาะสมกับบริบทหรือสภาพของผู้ที่กำหนดหลักสูตรนั้น ๆ

การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น

หลักสูตรท้องถิ่น หรือที่นักการศึกษาบางท่านเรียนว่า หลักสูตรระดับท้องถิ่นหรือหลักสูตรตามความต้องการของท้องถิ่น คือหลักสูตรที่สร้างขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสภาพปัญหาและความต้องการของสมาชิกในท้องถิ่นต่าง ๆ เพื่อความเข้าใจที่ชัดเจน ผู้วิจัยจึงขอเสนอลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นที่นักการศึกษาหลายท่านเสนอไว้ดังนี้

1. ความหมายของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรระดับท้องถิ่น คือ การนำเอาหลักสูตรแม่บทมาปรับใช้ให้เหมาะสมกับสภาพชีวิตและความเป็นอยู่ของชุมชนนั้น การเรียนการสอนจะสอดคล้องกับท้องถิ่นมากขึ้น ไม่ใช่การเรียนรู้แบบรู้ไว้ใช้ว่า แต่เป็นการเรียนรู้ที่จะนำไปใช้ในชีวิตจริง สามารถนำประสบการณ์นั้นมาพัฒนาความเป็นอยู่ในชีวิต อาชีพ และสังคมให้ดียิ่งขึ้น หลักสูตรท้องถิ่นจึงเป็นส่วนหนึ่งของหลักสูตรแกนกลางหรือหลักสูตรแม่บท ที่ประกอบด้วยรายละเอียดเนื้อหาสาระ แผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ ที่จัดทำเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่น ซึ่งมีความแตกต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตนเอง ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง (วิชัย วงษ์ใหญ่, 2521, หน้า 13; กรมวิชาการ, 2534, หน้า 36; สัจด์ อุทรานันท์, 2528, หน้า 51)

กรมการศึกษานอกโรงเรียน (2534 อ้างถึงใน อุดม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นมาจากสภาพปัญหาและความต้องการของผู้เรียนหรือสร้างจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนท้องถิ่นต่าง ๆ หรือสร้างจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน หลักสูตรท้องถิ่นจะสอดคล้องเหมาะสม กับสภาพ เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่นนั้น ๆ

ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์ (2541 อ้างถึงใน อุดม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง มวลประสบการณ์ที่สถานศึกษาหรือหน่วยงานและบุคคลในท้องถิ่นที่จัดให้แก่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามสภาพและความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช (2541 อ้างถึงใน อุดม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) หลักสูตร ท้องถิ่น หมายถึง เนื้อหาสาระและมวลประสบการณ์ที่จัดให้ผู้เรียนในท้องถิ่นที่ใดที่หนึ่งโดยเฉพาะ

ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ (2540 อ้างถึงใน อุคม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง บรรดาประสบการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ เรื่องราวหรือเนื้อหาสาระ ซึ่งจะเป็นคุณประโยชน์ต่อผู้เรียนอันเนื่องมาจากการแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นหรือการตอบสนองความต้องการของชุมชนในท้องถิ่นอย่างเป็นกระบวนการ ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น และเหมาะสมแก่สภาพของท้องถิ่น

สัจจ อุทรานันท์ (2539 อ้างถึงใน อุคม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) กล่าวว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สร้างขึ้นให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและสนองความต้องการของท้องถิ่นนั้น ๆ

หน่วยศึกษานิเทศก์ (2542 อ้างถึงใน อุคม เชยกิจวงศ์, 2545, หน้า 5) หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง รายละเอียดเนื้อหาสาระแผนการสอน สื่อการเรียนการสอน เอกสารความรู้ หนังสือเสริมประสบการณ์ที่จัดทำเพิ่มขึ้นให้สอดคล้องเฉพาะท้องถิ่นซึ่งมีความแตกต่างกันเพื่อให้ผู้เรียนได้เรียนรู้เรื่องราวของตน ชีวิต เศรษฐกิจ อาชีพ และสังคมอย่างลึกซึ้ง

จากความหมายดังกล่าวสรุปได้ว่า หลักสูตรท้องถิ่น หมายถึง หลักสูตรที่สถานศึกษา หรือครูหรือผู้เรียนร่วมกันพัฒนาขึ้นเพื่อมุ่งเน้นให้ผู้เรียนได้นำไปใช้ในชีวิตจริงเรียนแล้วเกิดการเรียนรู้สามารถนำไปใช้อย่างมีคุณภาพ และเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมอย่างมีความสุข

หลักสูตรท้องถิ่นเป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากสภาพปัญหาและความต้องการหรือวิถีชีวิตของผู้เรียนบางครั้งอาจพัฒนาจากหลักสูตรแกนกลางที่ปรับให้เข้ากับสภาพชีวิตจริงของผู้เรียนตามท้องถิ่นต่าง ๆ หรือพัฒนาจากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันที่มีผลกระทบต่อผู้เรียน

2. ประเภทของหลักสูตรท้องถิ่น หลักสูตรท้องถิ่นสามารถแบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

2.1 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยท้องถิ่นทั้งหมด แต่ต้องเป็นไปตามนโยบายที่ส่วนกลางได้กำหนดไว้ เช่น ในสหรัฐอเมริกา รัฐแต่ละรัฐสามารถจัดทำหลักสูตรของตนเองตามความต้องการของรัฐนั้น ๆ ได้แต่ต้องไม่ขัดกับนโยบายของรัฐบาลส่วนกลาง (federal government) ที่ได้กำหนดไว้อย่างกว้าง ๆ

2.2 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นมาจากหลักสูตรแม่บทที่ส่วนกลางจัดทำ กล่าวคือ ส่วนกลางของรัฐจัดทำหลักสูตรแม่บท และเว้นที่ว่างให้ท้องถิ่นมีเสรีภาพในการพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้อง กับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น เช่น หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรมัธยมศึกษาตอนต้น พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) และหลักสูตรมัธยมศึกษาตอนปลาย พุทธศักราช 2524 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544 ในประเทศไทย เป็นต้น หลักสูตรประเภทนี้จะพัฒนาได้เป็น 2 กรณี คือ

2.2.1 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาโดยปรับบางส่วนของหลักสูตรแม่บท กล่าวคือ เป็นการปรับองค์ประกอบส่วนใดส่วนหนึ่งของหลักสูตรแม่บท เช่น ปรับรายละเอียดของเนื้อหา เพื่อให้สอดคล้อง กับสภาพปัญหา และความต้องการของท้องถิ่น

2.2.2 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาขึ้นเป็นรายวิชาใหม่ หรือการสร้างหลักสูตรย่อย เพื่อเสริมหลักสูตรแม่บท โดยให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของท้องถิ่น

2.3 หลักสูตรท้องถิ่นที่พัฒนาสำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะเป็นหลักสูตรที่หน่วยงานในท้องถิ่นพัฒนาเป็นหลักสูตรเฉพาะกิจและเป็นหลักสูตรระยะสั้น ๆ เพื่อใช้กับชุมชน หรือท้องถิ่นตามความต้องการและความสนใจของผู้เรียนรวมทั้งความสอดคล้องกับสภาพสังคม เศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนในท้องถิ่นนั้น ๆ เช่น หลักสูตรวิชาชีพระยะสั้น ได้แก่ หลักสูตรซ่อมมอเตอร์ไซค์ หลักสูตรตัดเย็บเสื้อผ้าที่จัด โดยกรมการศึกษานอกโรงเรียนหรือ กรมอาชีวศึกษาในประเทศไทย เป็นต้น

จากประเภทของหลักสูตรท้องถิ่นสรุปได้ว่าหลักสูตรท้องถิ่นแบ่งเป็น 3 ประเภท คือ หลักสูตรที่พัฒนาโดยท้องถิ่นทั้งหมด หลักสูตรที่พัฒนาขึ้นจากหลักสูตรแม่บทที่ส่วนกลางจัดทำ และหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นสำหรับท้องถิ่นใดท้องถิ่นหนึ่งโดยเฉพาะ โดยเนื้อหาสาระของการเรียน จะต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับท้องถิ่น มุ่งการเรียนรู้ที่นำไปใช้ได้จริงในชีวิต

3. องค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วยส่วนต่าง ๆ ดังนี้

วิชัช วงษ์ใหญ่ (2537, หน้า 5) กล่าวว่า องค์ประกอบของหลักสูตรประกอบไปด้วย 4 ส่วน คือ วัตถุประสงค์ เนื้อหาวิชา วิธีการสอนและการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน และวิธีการประเมินผล

ศุมิตร คุณากร (2523, หน้า 8) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 5 ประการ คือ

1. วัตถุประสงค์ทั่วไป และวัตถุประสงค์เฉพาะ
2. เนื้อหาสาระและจำนวนชั่วโมงในแต่ละวิชา
3. กระบวนการเรียนการสอน
4. โครงการประเมินผลตามหลักสูตร
5. การปรับปรุงหลักสูตร

ธำรง บัวศรี (2532, หน้า 8) กล่าวว่าหลักสูตรท้องถิ่นมีองค์ประกอบที่สำคัญ 6 อย่าง คือ

1. จุดมุ่งหมายของหลักสูตร
2. จุดประสงค์การเรียนการสอน
3. เนื้อหาสาระ และประสบการณ์
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน

5. วัสดุอุปกรณ์และสื่อการเรียนการสอน

6. การประเมินผล

วิมลรัตน์ จตุรานนท์ (2547) กล่าวถึงองค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ 6 ประการ คือ

1. จุดประสงค์ของหลักสูตร หมายถึง ผลส่วนรวมที่ต้องการให้เกิดขึ้นกับผู้เรียน หลังจากเรียนจบหลักสูตร
2. จุดประสงค์การเรียนรู้/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง หมายถึง สิ่งที่ต้องการให้เกิดแก่ผู้เรียน ในด้านความรู้ ทักษะ เจตคติ การจัดการที่เป็นรายละเอียด
3. โครงสร้างเนื้อหาและอัตราเวลาเรียน หมายถึง ลักษณะหรือแผนผังที่แสดงการ แจกแจง เนื้อหาสาระย่อย และเวลาเรียนของเนื้อหาสาระย่อยนั้น ๆ
4. ยุทธศาสตร์การเรียนการสอน หมายถึง วิธีการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมและมีลักษณะ เพื่อให้เกิดบรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนรู้/ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง
5. สื่อ/แหล่งการเรียนรู้ หมายถึง สื่อต่าง ๆ และแหล่งการเรียนรู้ที่จะช่วยส่งเสริมคุณภาพ และประสิทธิภาพการเรียนการสอน
6. การวัดและประเมินผล หมายถึง เครื่องมือวัด และการประเมินผลการเรียนรู้ เพื่อใช้ในการ ปรับปรุงการเรียนการสอนและหลักสูตร

สรุปได้ว่าองค์ประกอบของหลักสูตรท้องถิ่น ประกอบด้วย หลักการ จุดมุ่งหมาย โครงสร้าง ขอบข่ายเนื้อหา เวลาเรียน แนวทางการจัดการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอน และการวัดผลประเมินผล เป็นตัวกำหนดทิศทางและของเขตในการพัฒนาหลักสูตร ด้วยการปรับเนื้อหา ปรับกิจกรรม และจัดทำสื่อเพื่อให้หลักสูตรมีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. ลักษณะสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่น

มีนักการศึกษาหลายท่านได้กล่าวถึงลักษณะสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้
อุดม เขยกิจวงศ์ (2545, หน้า 9-12) กล่าวถึงลักษณะของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่ตอบสนองชีวิตจริงของผู้เรียนที่เป็นปัจจุบัน เพื่อนำไปสู่การเตรียม อนาคตรวมทั้งมีความเข้าใจในเรื่องของความเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วที่เกิดขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้เพื่อสร้างองค์ความรู้ เพื่อพัฒนาความสามารถในการปฏิบัติจริง เรียนรู้เพื่อ การอยู่ร่วมกันและเรียนรู้เพื่อการพัฒนาศักยภาพของตนเอง
2. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาจากความต้องการหรือสิ่งที่เป็นปัญหาที่สอนให้ผู้เรียนได้ เรียนรู้เพื่อการแก้ปัญหา

3. เป็นหลักสูตรระยะสั้นที่เป็นปัจจุบันและตรงกับความต้องการของกลุ่มเป้าหมายในปัจจุบัน

4. เป็นหลักสูตรที่บูรณาการกับวิชาต่าง ๆ และบูรณาการกับชีวิตจริงได้

5. เป็นหลักสูตรที่ได้มาจากสภาพปัญหาหรือความต้องการของผู้เรียนและชุมชนอย่างแท้จริง

6. เป็นหลักสูตรที่ยึดผู้เรียนเป็นสำคัญ ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามระดับความสามารถ และตรงกับสภาพปัญหาของตน โดยครูเป็นเพียงผู้ร่วมวางแผนให้คำแนะนำชี้แนะและอำนวยความสะดวกเพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมอย่างสูงสุด

วิชัย ประสิทธิวิฑูริย์ (2542, หน้า 145) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรย่อยที่สอดคล้องกับบทเรียนระดับประถมศึกษา และระดับมัธยมศึกษา ตามโครงสร้างของหลักสูตรในรายวิชาเลือก

2. มีเนื้อหาสาระสอดคล้องและเป็นไปตามสภาพชีวิต เศรษฐกิจ สังคมของแต่ละท้องถิ่น โดยเฉพาะ

3. มีจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระซึ่งนำไปเห็นถึงปัญหาและความต้องการของผู้เรียน ผู้ปกครอง ประชาชนในแต่ละท้องถิ่น

4. มีเนื้อหาสาระสัมพันธ์สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ทรัพยากรที่มนุษย์สร้างขึ้น ทรัพยากรมนุษย์ แผนและแนวโน้มของการพัฒนาท้องถิ่น

5. มีจุดมุ่งหมายเน้นให้ผู้เรียนใช้ทรัพยากรท้องถิ่นเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น

6. มีจุดมุ่งหมายและเนื้อหาสาระ สนองความต้องการของผู้เรียนเฉพาะกลุ่ม โดยเฉพาะในการส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการและงานอาชีพ

7. มีจุดมุ่งหมายให้ผู้เรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง รักท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

วิมลรัตน์ จตุรานนท์ (2547) กล่าวถึงลักษณะสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นไว้ดังนี้

1. เป็นหลักสูตรที่สะท้อนสภาพชีวิต สภาพเศรษฐกิจ และสังคมจริงของท้องถิ่น

2. เป็นหลักสูตรที่พัฒนาจากสภาพปัญหา ความต้องการของนักเรียน ผู้ปกครอง และคนในโรงเรียน

3. เป็นหลักสูตรที่ใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นรากฐานสำคัญเพื่อพัฒนาชีวิต เศรษฐกิจ และสังคมของท้องถิ่น

4. เป็นหลักสูตรที่ช่วยให้ผู้เรียนรู้จักสภาพแวดล้อมในท้องถิ่น รักท้องถิ่น และมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาและพัฒนาท้องถิ่น

5. เป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมความเป็นเลิศทางวิชาการแก่ผู้เรียนเฉพาะกลุ่มที่มีความต้องการให้ได้รับการพัฒนาให้มีศักยภาพสูงสุด

สรุปได้ว่าลักษณะสำคัญของหลักสูตรท้องถิ่นประกอบด้วยลักษณะสำคัญ ๆ คือ

1) เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาจากปัญหาและความต้องการของผู้เรียน 2) เป็นหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาในท้องถิ่นจะเป็นทางด้านอาชีพหรือสามัญก็ได้ หรือปรับมาจากหลักสูตรที่มีอยู่ก็ได้ แต่ต้องเป็นสิ่งที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียน มีความใหม่ ทันสมัย และเป็นปัจจุบันอยู่เสมอ 3) เป็นหลักสูตรที่ปรับใช้กับชีวิตของผู้เรียน ซึ่งครูและผู้เรียนจะเป็นผู้ร่วมกันพัฒนา หรือสร้างหลักสูตรสำหรับตนเองขึ้นมาตามสภาพของเหตุการณ์หรือปัญหาในขณะนั้น

5. กระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น คือ การทำหลักสูตรที่มีอยู่แล้วให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นหรือสร้างขึ้นมาใหม่โดยไม่มีหลักสูตรเดิมให้เหมาะสมกับกาลเวลาและสังคม ในการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น มีนักการศึกษาหลายท่านได้กำหนดขั้นตอนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นไว้ต่าง ๆ กันดังนี้

ทาบ (Taba, 1962, p. 438) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่น ดังนี้

1. วินิจฉัยความต้องการ (diagnosis of needs) ดำรวจสภาพปัญหาความต้องการและความจำเป็นต่าง ๆ ของสังคมและผู้เรียน

2. กำหนดจุดประสงค์ (formulation of objectives) กำหนดจุดประสงค์ให้ชัดเจนหลังจากที่ได้วินิจฉัยความต้องการแล้ว

3. คัดเลือกเนื้อหาสาระ (selection of content) เพื่อให้มีความรู้ตรงกับความต้องการและความจำเป็นของสังคม โดยพยายามคัดเลือกให้เรียนเฉพาะที่ตรงกับวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่ตั้งไว้ในขั้นที่ 2

4. จัดระเบียบ จัดลำดับ แกะใจเนื้อหาวิชาความรู้ที่คัดเลือกมาได้ในขั้นที่ 3 (organization of content)

5. คัดเลือกประสบการณ์การเรียนรู้ (selection of learning experiences) เพื่อให้สอดคล้องกับเนื้อหาวิชาและจุดประสงค์ของหลักสูตร

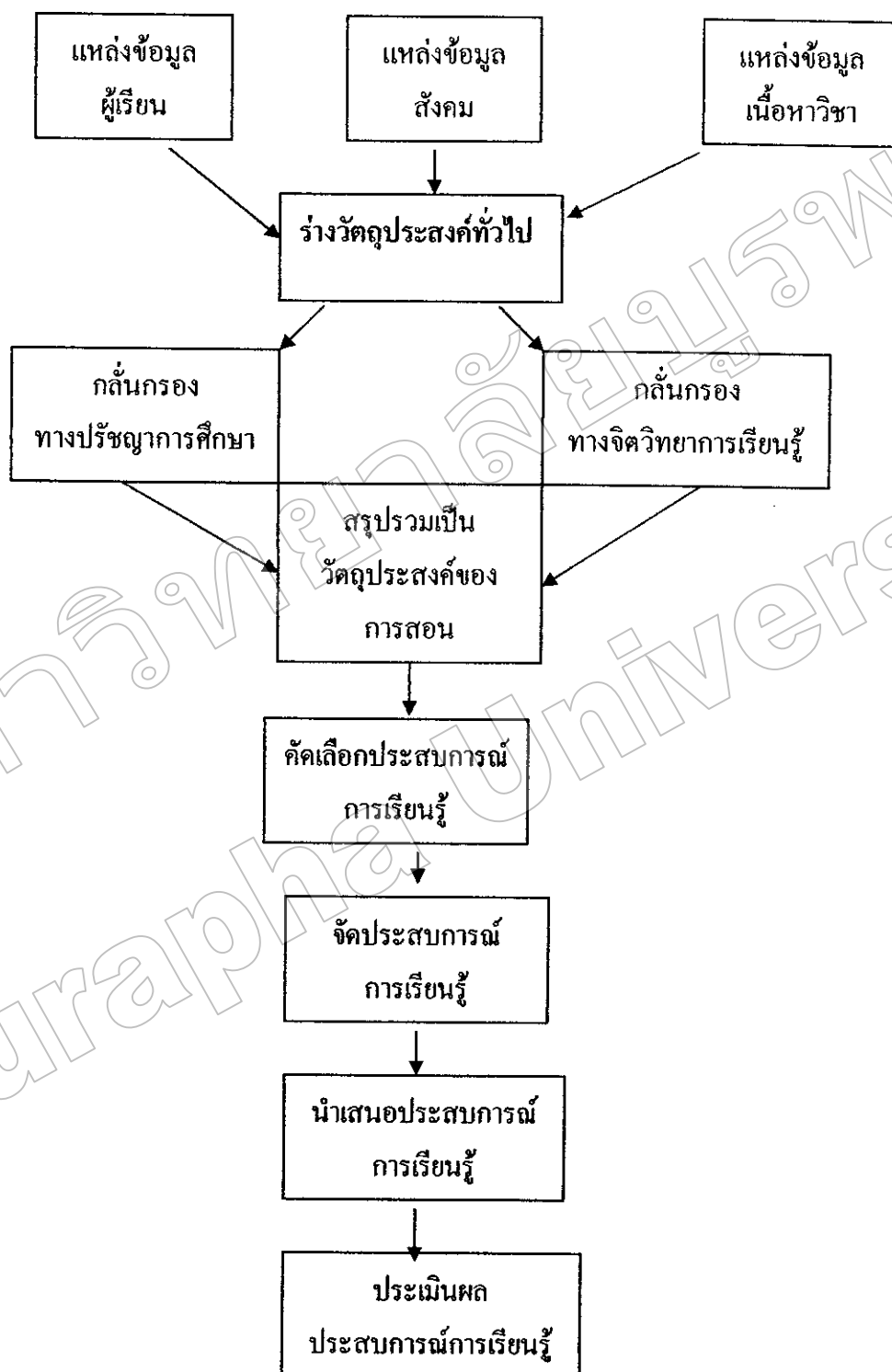
6. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ (organization of experiences) โดยคำนึงถึงเนื้อหาสาระและความต่อเนื่อง

7. กำหนดสิ่งที่ประเมินและวิธีการประเมินผล โดยกำหนดว่าจะประเมินอะไร ใช้วิธีประเมินผลอย่างไร ใช้เครื่องมืออะไร

ไทเลอร์ (Tyler, 1996, p. 6) ได้กำหนดปัญหาพื้นฐานในการพัฒนาหลักสูตร 4 ข้อ ซึ่งจะต้องตอบได้ครบเรียงลำดับจากข้อ 1 ถึง 4 ดังนี้

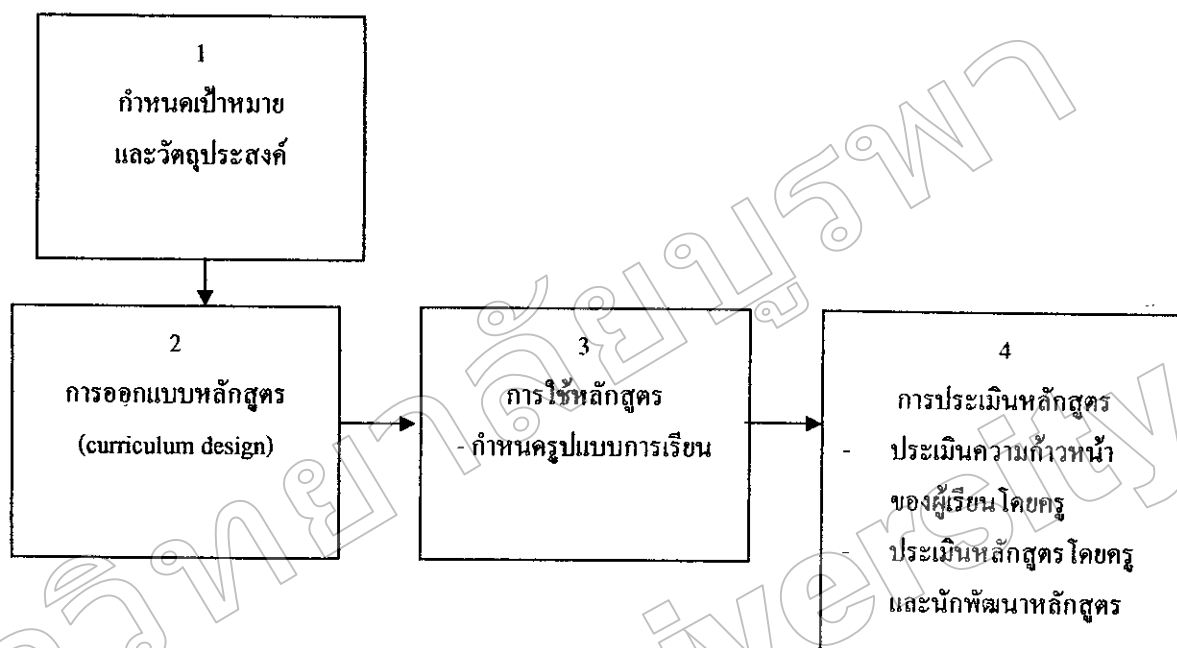
1. จุดมุ่งหมายทางการศึกษา ที่โรงเรียนต้องการให้ผู้เรียนบรรลุมีอะไรบ้าง
 2. การที่จะได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษาที่กำหนดนั้นจะต้องมีประสบการณ์ทางการศึกษาอะไรบ้าง
 3. ประสบการณ์ทางการศึกษาที่กำหนดนั้น สามารถจัดให้มีประสิทธิภาพได้อย่างไร
 4. จะทราบได้อย่างไรว่าผู้เรียนได้บรรลุตามจุดมุ่งหมายทางการศึกษานั้น ๆ แล้ว
- แนวทางการพัฒนาหลักสูตรของไทเลอร์ (Tyler) ชี้ให้เห็นว่า โรงเรียนในท้องถิ่นควรแสวงหาจุดมุ่งหมายทางการศึกษาของตัวเอง มิใช่รอฟังจากส่วนกลางว่าจะทำอย่างไร

รูปแบบการพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของ Tyler แสดงได้ดังภาพที่ 1

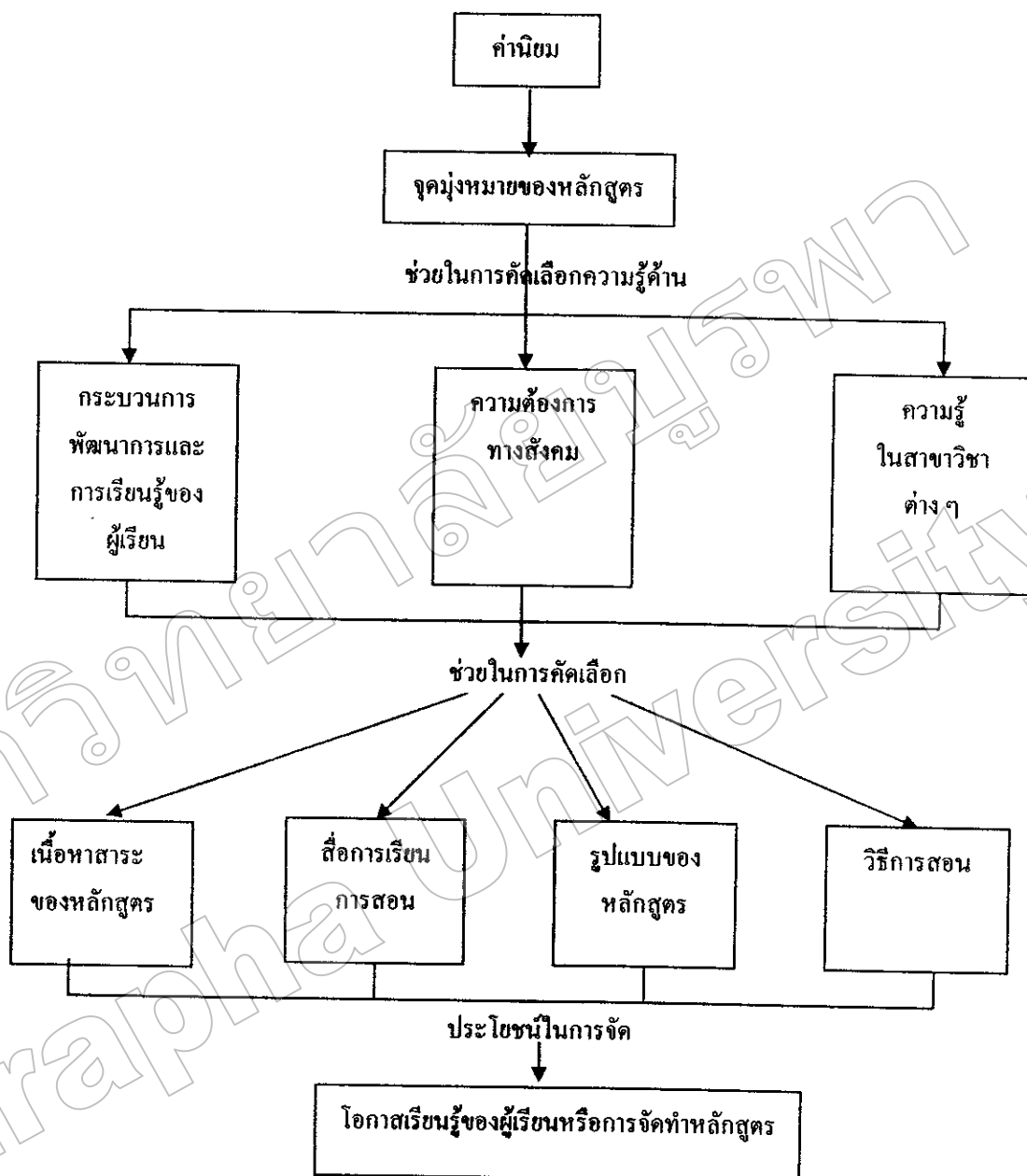
ภาพที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของไทเลอร์

เซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์ (Saylor & Alexander, 1971, p. 30) ได้เสนอ
กระบวนการพัฒนาหลักสูตร แสดงได้ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของเซเลอร์ และอเล็กซานเดอร์

ฟ็อกซ์ (Fox, 1962, p. 20 อ้างถึงใน ใจทิพย์ เชื้อรัตนพงษ์, 2539, หน้า 4) มีแนวคิดที่
นักพัฒนาหลักสูตรจะกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตรจากค่านิยมต่าง ๆ ของสังคมและจุดมุ่งหมาย
ของหลักสูตรจะช่วยให้การตัดสินใจเลือกสิ่งที่เป็นความรู้เกี่ยวกับพัฒนาการและการเรียนรู้ของ
ผู้เรียน ความต้องการทางสังคม และความรู้ในสาขาวิชาต่าง ๆ ความรู้ทั้ง 3 ประการนี้จะเป็น
แนวทางแก่นักพัฒนาหลักสูตรในการคัดเลือกเนื้อหาสาระของหลักสูตร สื่อการเรียนการสอน
รูปแบบของหลักสูตรและวิธีการสอนซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการนำไปใช้ จัดโอกาสการเรียนรู้แก่
ผู้เรียนหรือการจัดทำหลักสูตรต่อไป การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของฟ็อกซ์ แสดงได้ดัง
ภาพที่ 3

ภาพที่ 3 การพัฒนาหลักสูตรตามแนวคิดของพื้อกซ์

สัจจ อุทรานันท์ (2532, หน้า 312) ได้เสนอกระบวนการพัฒนาหลักสูตรไว้ ดังนี้

1. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน ได้แก่ ข้อมูลทางด้านประวัติและปรัชญาการศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับผู้เรียนและทฤษฎีการเรียนรู้ ข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม ข้อมูลเกี่ยวกับธรรมชาติเนื้อหาวิชา
2. การกำหนดจุดมุ่งหมายเพื่อเป็นการมุ่งแก้ปัญหาและสนองความต้องการที่ได้จากการวิจัยข้อมูล

3. การคัดเลือกและจัดเนื้อหาและประสบการณ์การเรียนรู้
4. การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นการนำเอาหลักสูตรไปสู่ภาคปฏิบัติได้ จะต้องอาศัยกิจกรรม และกระบวนการต่าง ๆ หลายประเภท เช่น การจัดทำเอกสารและคู่มือการใช้หลักสูตร การเตรียมบุคลากร การบริหารและบริการหลักสูตร
5. การประเมินผลการใช้หลักสูตรเป็นการประเมินเพื่อให้ทราบว่าผลผลิตที่ได้จากหลักสูตรเป็นไปตามเจตนารมณ์ หรือจุดมุ่งหมายของผู้เรียนเพียงใด
6. การปรับปรุงแก้ไขหลักสูตร เป็นกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรที่ใช้ อยู่ให้มีความเหมาะสมหรือสอดคล้องกับสภาพของสังคมมากขึ้น

เมื่อพิจารณารูปแบบกระบวนการพัฒนาหลักสูตรท้องถิ่นของนักศึกษาดังกล่าวแล้ว อาจสรุปได้ว่ามีลักษณะที่คล้ายกันอยู่ 6 ขั้นตอน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐาน เกี่ยวกับผู้เรียน สังคมและปรัชญาการศึกษา 2) การกำหนดจุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) การกำหนดเนื้อหาสาระและ ประสบการณ์การเรียนรู้ 4) การนำหลักสูตรไปใช้ 5) การประเมินหลักสูตร 6) การปรับปรุงหรือ เปลี่ยนแปลงหลักสูตร

6. การใช้หลักสูตร การใช้หลักสูตร เป็นการนำเอาหลักสูตร ไปสู่ภาคปฏิบัติ ต้องอาศัย กระบวนการกิจกรรมต่าง ๆ หลายประการ ครูผู้สอนควรมีการวางแผนการจัดทำแผนการจัดการ เรียนรู้ในรูปแบบต่าง ๆ เลือกวิธีสอน วัสดุ สื่อการเรียนการสอน แหล่งการเรียนรู้ ทำการวัดผลและ ประเมินผลให้เหมาะสมกับผลการเรียนรู้ที่คาดหวังที่กำหนดไว้ในหลักสูตร การนำหลักสูตรไปใช้มี ขั้นตอนดังนี้

6.1 จัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ โดยมีองค์ประกอบดังนี้

6.1.1 ชื่อแผน

6.1.2 ผลการเรียนรู้ที่คาดหวัง

6.1.3 สาระการเรียนรู้

6.1.4 กระบวนการจัดการเรียนรู้

6.1.5 สื่อการเรียนรู้และแหล่งการเรียนรู้

6.1.6 กระบวนการวัดผลและประเมินผล

6.1.7 บันทึกหลังสอน

6.1.8 กิจกรรมเสนอแนะ

6.2 นำแผนการจัดการเรียนรู้ไปใช้สอนนักเรียน โดยคำนึงถึงความเหมาะสมของ ผู้เรียนและประ โยชน์ที่ผู้เรียนจะได้รับหลังจากการศึกษา การจัดการเรียนการสอนนอกจากจะใช้ วิธีการสอน สื่อการเรียนการสอน และกิจกรรมแล้ว การจัดบรรยากาศและสภาพแวดล้อม รวมทั้ง

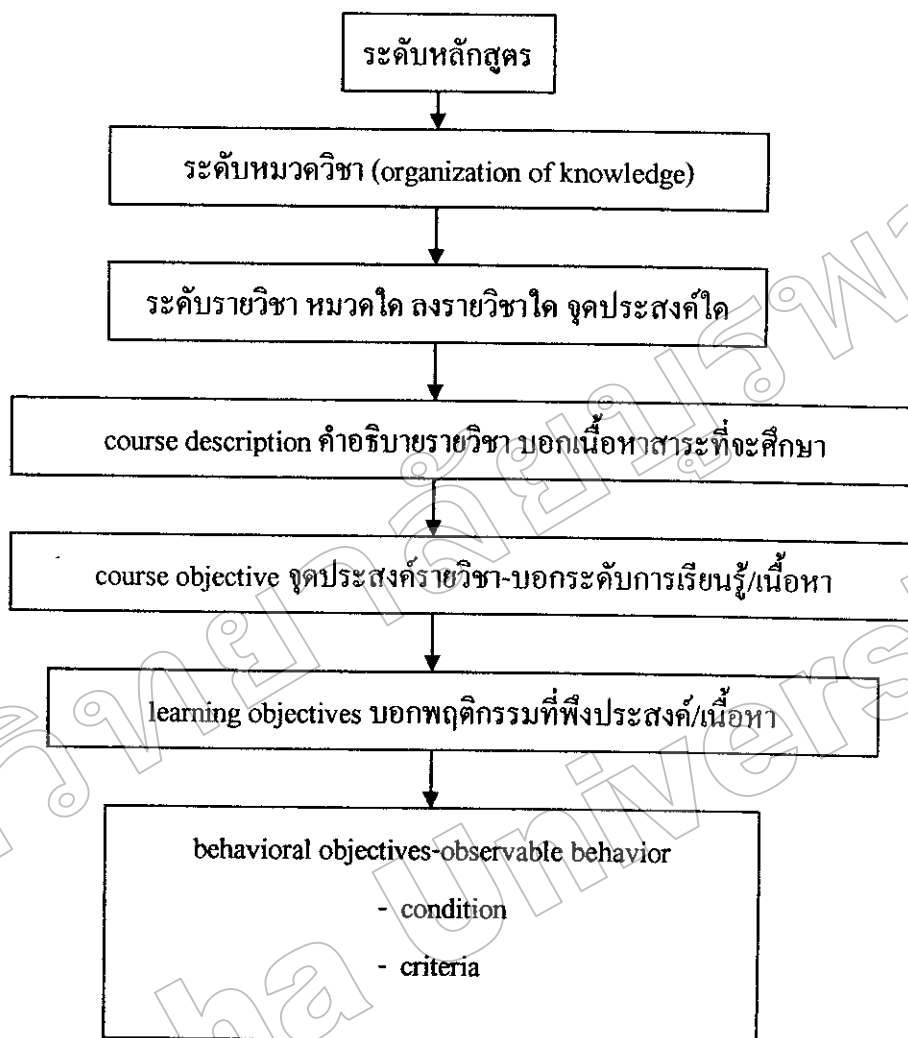
การให้การเสริมแรง กำลั้งใจ ค่ายกย่อง ชมเชย ก็ควรให้ความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเพราะจะทำให้ นักเรียนเกิดการเรียนรู้ได้ดีและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

6.3 วัดผลและประเมินผล ก่อนทำการสอนครั้งแรก ครูผู้สอนทำการทดสอบนักเรียน ก่อนเรียน ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน เมื่อเรียนครบทุกแผนการจัดการเรียนรู้แล้ว ครูผู้สอนทำการทดสอบนักเรียนหลังเรียนอีกครั้ง ด้วยแบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ฉบับเดียวกัน เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน ก่อนทำการสอน และหลังทำการสอน ว่ามีความ แตกต่างกันมากน้อยเพียงใด เพื่อนำมาพิจารณาการปรับปรุงแก้ไขหลักสูตรให้มีคุณภาพดียิ่งขึ้น

สังัด อุทรานันท์ (2532 อ้างถึงใน วิมลรัตน์ จตุรานนท์, 2547, หน้า 51-52) กล่าวถึง ระบบการใช้หลักสูตร ประกอบด้วยขั้นตอนย่อย ๆ ดังนี้

1. การจัดทำเอกสารประกอบหลักสูตร
2. การเตรียมบุคลากร
3. การบริหารและการบริการหลักสูตร
4. การดำเนินการสอนตามหลักสูตร
5. การนิเทศการใช้หลักสูตร

วิมลรัตน์ จตุรานนท์ (2547) กล่าวถึง การนำหลักสูตรไปใช้ เป็นแนวทางในการ จัดการเรียนการสอนจะต้องส่งผ่านผู้เกี่ยวข้องและผ่านระดับการปฏิบัติการหลายระดับ ดังนี้

ภาพที่ 4 การนำหลักสูตร ไปใช้ที่ส่งผ่านผู้เกี่ยวข้องและผ่านระดับการปฏิบัติการหลายระดับ

การทำงานเกี่ยวกับหลักสูตร ขั้นตอนการใช้หลักสูตรเป็นขั้นตอนที่มีความสำคัญยิ่ง เพราะเป็นการชี้ถึงความสำคัญหรือความล้มเหลวของหลักสูตรโดยตรง โดยครูผู้สอนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทมากที่สุด คือทำให้หลักสูตรบรรลุจุดมุ่งหมาย เพราะจะเป็นผู้ที่วางแผนและดำเนินการในเรื่องการนำตัวหลักสูตร แผนการจัดการเรียนรู้และคู่มือในรูปต่าง ๆ มาจัดเป็นกิจกรรม เพื่อให้เกิดประสบการณ์ หรือการเรียนรู้ในตัวผู้เรียน ฉะนั้นคุณภาพของครูจึงเป็นกุญแจดอกสำคัญจะนำไปสู่การบรรลุจุดหมายของหลักสูตร การนำหลักสูตร ไปใช้จึงเป็นเรื่องของการเตรียมครู การปรับปรุงคุณภาพของครูประจำการ และประสิทธิภาพในการสั่งสอนของครู

นอกจากนี้ยังกล่าวถึงงานที่เกี่ยวข้องกับการใช้หลักสูตร ประกอบด้วย

1. งานบริหารและบริการหลักสูตร

1.1 ส่วนกลาง เป็นเรื่องของคณะกรรมการพัฒนาหลักสูตร

1.2 ส่วนท้องถิ่น ได้แก่ โรงเรียน คือ การจัดบุคลากรเข้าสอนตามความถนัดและความเหมาะสม และการบริการแหล่งวิชาการ

2. งานดำเนินการเรียนการสอนตามหลักสูตร คือ โรงเรียนควรปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น การจัดการเรียนการสอน การวัดและประเมินผลตามหลักสูตร

3. งานสนับสนุนและส่งเสริมการใช้หลักสูตร ได้แก่ การนิเทศ และติดตามผลการใช้หลักสูตร

จากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่าการนำหลักสูตรไปใช้เป็นขั้นตอนของการนำหลักสูตรไปใช้จัดการเรียนการสอน โดยครูผู้สอนถือได้ว่าเป็นบุคคลสำคัญที่ช่วยให้หลักสูตรบรรลุตามจุดมุ่งหมายที่ได้กำหนดไว้

7. การประเมินหลักสูตร

ความหมายของการประเมินหลักสูตร ตามทัศนะของนักการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศได้ให้ความหมายการประเมินหลักสูตรไว้ดังนี้

ทาบ (Taba, 1962, p. 312) กล่าวว่า การประเมินเป็นกระบวนการตัดสินใจและตัดสินคุณค่าในการบรรลุของจุดมุ่งหมายทางการศึกษา

วอร์เทน และแซนเดอร์ (Worthen & Sander, 1973, p. 19) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับการประเมินหลักสูตรว่า เป็นกระบวนการตัดสินคุณค่าของผลผลิต วิธีการ จุดหมาย และประโยชน์ที่ได้รับจากหลักสูตร โดยเน้นในเรื่องการตัดสินคุณค่าของสิ่งดังกล่าว

วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวช (2542, หน้า 30) ได้ให้ความหมายของการประเมินหลักสูตรว่าเป็นการรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์นำผลมาใช้ในการเปรียบเทียบระหว่างผลการใช้หลักสูตรที่วัดได้กับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร เพื่อหาข้อบกพร่องหรือปัญหาและพิจารณาคุณค่าของหลักสูตรจากที่กล่าวมาทั้งหมดสรุปได้ว่า การประเมินหลักสูตร หมายถึง กระบวนการในการตัดสินคุณค่าของหลักสูตรว่าเป็นหลักสูตรที่ดี หรือควรปรับปรุงแก้ไข

จุดมุ่งหมายในการประเมินหลักสูตร การประเมินหลักสูตรเป็นการพิจารณาคุณค่าของหลักสูตรโดยใช้ผลจากการวัดในแง่มุมต่าง ๆ ของสิ่งที่ประเมินเพื่อนำมาพิจารณาร่วมกัน และสรุปว่าหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นนั้น มีคุณภาพตรงตามวัตถุประสงค์ที่ได้วางไว้ หรือต้องปรับปรุงแก้ไข

วิชัย วงษ์ใหญ่ (2521 อ้างถึงใน บุญลักษณ์ ทิพย์บุตร, 2541, หน้า 19) ได้กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการประเมินหลักสูตรมี 2 ประการ คือ ประเมินเพื่อการปรับปรุงหลักสูตร และประเมินผลเพื่อสรุปคุณค่าของการพัฒนาหลักสูตรว่าดี หรือควรปรับปรุงแก้ไข ควรใช้ต่อไปหรือควรยกเลิกทั้งหมด หรืออาจยกเลิกเพียงบางส่วน

รูปแบบการประเมินหลักสูตร นักการศึกษาหลายท่านได้เสนอรูปแบบการประเมินหลักสูตร ซึ่งแบ่งออกเป็นประเภทใหญ่ แตกต่างกันไปหลายรูปแบบ วอร์เทน และแซนเดอร์ (Worthen & Sander, 1973, pp. 40-217) ได้จัดกลุ่มการประเมินหลักสูตรออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

กลุ่มที่ 1 ครอนบาค (Cronbach) สคริเวน (Scriven) และสเตก (Stake) แนวคิดของกลุ่มนี้ต้องการให้นักประเมินใช้บทบาทในการตัดสินใจ โดยครอนบาคเสนอแนวคิดก่อนแล้วสคริเวนก็ขยายแนวคิดของครอนบาค ส่วนสเตกก็มีแนวคิดเรื่องการวัดเป็นสิ่งสำคัญ

กลุ่มที่ 2 สตฟเฟิลบีม (Stufflebeam) และอัลกิน (Alkin) เน้นการประเมินที่เรียกว่า การตัดสินใจเพื่อการจัดการ (decision management plans)

กลุ่มที่ 3 ไทเลอร์ (Tyler) แฮมมอนด์ (Hammond) และ โพรวีส (Proves) เน้นการวางแผน เพื่อเน้นจุดประสงค์ (decision objectives plans)

แนวทางการประเมินหลักสูตร สามารถทำได้ 3 ช่วงเวลา คือ

1. การประเมินผลหลักสูตร ก่อนนำหลักสูตร ไปใช้ (project analysis) เป็นการวิเคราะห์ หาค่าความเชื่อมั่นขององค์ประกอบของหลักสูตร เช่น จุดหมาย จุดประสงค์ เนื้อหาสาระ ประสิทธิภาพ และวิเคราะห์ความน่าจะเป็นว่า มีความสัมพันธ์สอดคล้องกับความเป็นจริงมากเพียงใดโดยอาศัยความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาหลักสูตร เนื้อหาสาระและกระบวนการเรียนการสอน

2. การประเมินหลักสูตร ระหว่างการดำเนินการใช้หลักสูตร (formative evaluation) เป็นการประเมินในช่วงการนำหลักสูตร ไปใช้ พิจารณา วิเคราะห์ตัวหลักสูตรและกระบวนการเรียน การสอน เช่น การประเมินกระบวนการนำหลักสูตร ไปใช้ การจัดกระบวนการเรียนการสอน

3. การประเมินหลักสูตรภายหลังการใช้หลักสูตร (summative evaluation) เมื่อนำหลักสูตร ไปใช้จนครบกระบวนการแล้ว วิเคราะห์หาประสิทธิภาพของการวางแผนพัฒนาหลักสูตร กระบวนการบริหารหลักสูตร ผลผลิตที่เกิดขึ้นจากการเรียนการสอน (วิชัย ประสิทธิ์วุฒิเวชช์, 2542, หน้า 106)

การประเมินหลักสูตรเป็นการตรวจสอบหลักสูตรในเรื่องเนื้อหาสาระ กระบวนการ เรียนรู้ และประสิทธิภาพของหลักสูตรที่เกิดขึ้นจากกระบวนการเรียนรู้ ดังนั้นการประเมินหลักสูตร จึงเป็นสิ่งจำเป็นประการหนึ่งในการพัฒนาหลักสูตร เพราะจะทำให้ทราบว่า หลักสูตรที่พัฒนาขึ้น นั้นเป็นหลักสูตรที่ดี หรือควรมีการปรับปรุงแก้ไข และแนวโน้มในการพัฒนาหลักสูตรควร ไปใน ทิศทางใด

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม

หลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมเป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ต้องเรียนตลอด 12 ปีการศึกษา ตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงมัธยมศึกษาตอนปลาย เป็นกลุ่มสาระการเรียนรู้ที่ประกอบมาจากแขนงวิชา ซึ่งมีลักษณะเป็นสหวิทยาการโดยนำวิทยาการจากแขนงวิชาต่าง ๆ ในสาขาวิชาสังคมศาสตร์มาหลอมรวมเข้าด้วยกัน ได้แก่ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ นิติศาสตร์ จริยธรรม ประชากรศึกษา รัฐศาสตร์ ถึงแคว้นด้อมศึกษา สังคมวิทยา ปรัชญาและศาสนา กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงเป็นกลุ่มสาระที่ออกแบบมาเพื่อส่งเสริมศักยภาพการเป็นพลเมืองดีแก่ผู้เรียน โดยมีเป้าหมายของการพัฒนาความเป็นพลเมืองดี ซึ่งถือว่าเป็นความรับผิดชอบของทุกกลุ่มสาระการเรียนรู้

กิจกรรมการเรียนการสอนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับจากการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้ (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 3-4)

วิสัยทัศน์

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กำหนดวิสัยทัศน์ไว้ดังนี้

1. เป็นศาสตร์บูรณาการที่มุ่งให้เยาวชนเป็นผู้มีการศึกษาพร้อมที่จะเป็นผู้นำ เป็นผู้มีส่วนร่วม และเป็นพลเมืองที่ดีมีความรับผิดชอบ โดย

1.1 นำความรู้จากอดีตมาสร้างความเข้าใจในมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศเพื่อการตัดสินใจในการเป็นพลเมืองดี

1.2 นำความรู้เกี่ยวกับโลกของเรามาสร้างความเข้าใจในกระบวนการก่อให้เกิดสภาพแวดล้อมของมนุษย์ เพื่อการตัดสินใจในการดำรงชีวิตในสังคม

1.3 นำความรู้เรื่องการเมืองการปกครองมาตัดสินใจเกี่ยวกับการปกครอง ชุมชนท้องถิ่น และประเทศชาติของตน

1.4 นำความรู้เรื่องการผลิต การแจกจ่าย การบริโภคสินค้าและบริการมาตัดสินใจในการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด เพื่อการดำรงชีวิต เพื่อการประกอบอาชีพและการอยู่ในสังคม

1.5 นำความรู้เกี่ยวกับคุณค่าของจริยธรรม ศาสนา มาตัดสินใจในการประพฤติปฏิบัติตนและการอยู่ร่วมกับผู้อื่น

1.6 นำวิธีทางสังคมศาสตร์มาค้นหาคำตอบเกี่ยวกับประเด็นปัญหาในสังคมและกำหนดแนวทางประพฤติปฏิบัติที่สร้างสรรค์ต่อส่วนรวม

เยาวชนจำเป็นต้องศึกษาสาระการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เพื่อให้เข้าใจสังคมโลกที่ซับซ้อน สามารถปกครองดูแลตนเองและเอาใจใส่ต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมของโลกได้

ดังนั้นตลอดระยะเวลาของการศึกษาขั้นพื้นฐาน ควรแสดงให้เห็นว่าผู้เรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้ใช้ความรู้อย่างมีความหมายเพื่อการตัดสินใจ การสำรวจสอบสวน การสืบค้น การคิดสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ และการนำตนเองและผู้อื่นเชื่อมโยงความรู้ที่เรียนสู่โลกแห่งความเป็นจริงในชีวิตได้

2. ได้บูรณาการสรรพความรู้ กระบวนการและปัจจัยต่าง ๆ เพื่อการเรียนรู้ตามเป้าหมายของท้องถิ่นและประเทศชาติ การเรียนการสอนต้องใช้ข้อมูล ความรู้ทั้งในระดับท้องถิ่น ประเทศชาติ และระดับโลกเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน

3. ผู้เรียนอภิปรายประเด็นปัญหาพร้อมสมัยกับเพื่อนและผู้ใหญ่ สามารถแสดงจุดยืนในค่านิยม จริยธรรมของตนอย่างเปิดเผยและจริงใจ ขณะเดียวกันก็รับฟังเหตุผลของผู้อื่นที่แตกต่างจากตนอย่างตั้งใจ

4. การเรียนการสอนเป็นบรรยากาศของการส่งเสริมการคิดขั้นสูงในประเด็นหัวข้อที่ลึกซึ้งท้าทาย ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างมีความหมาย ได้รับการประเมินที่เน้นการนำความรู้มาประยุกต์ใช้ทุกมาตรฐานการเรียนรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีการจัดเตรียมโครงการที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมเป็นจริงของสังคมที่ผู้เรียนได้นำสิ่งที่เรียนไปใช้ได้จริงในการดำเนินชีวิต (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 7-8)

เป้าหมาย/ความคาดหวัง

กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีเป้าหมาย/ความคาดหวังที่สำคัญ คือให้ผู้เรียนเป็นพลเมืองดี ในวิถีประชาธิปไตยภายใต้การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข การที่จะบรรลุตามเป้าหมายดังกล่าวนี้จำเป็นต้องมีองค์ประกอบสำคัญ 3 ประการ คือ

1. ความรู้
2. ทักษะและกระบวนการ
3. คุณธรรม จริยธรรม เจตคติและค่านิยม
4. การจัดการและการปฏิบัติ

1. ความรู้ ความรู้ในกลุ่มสาระสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม มีความหมายกว้างขวาง มาก ไม่มีใครที่จะสามารถเรียนทุกสิ่งทุกอย่างได้ทั้งหมด และ นี่คือปัญหาที่สำคัญและรุนแรงมากของการเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ที่พยายามจะให้

เกิดการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในศาสตร์ที่ประกอบกันอยู่ในกลุ่มนี้ งานที่ท้าทายของนักสังคมศึกษา และครูสังคมศึกษาก็คือความสามารถที่จะคัดสรรสาระที่จะเรียนได้อย่างเหมาะสมและมีคุณค่า จึงจำเป็นที่จะต้องรู้จักเกณฑ์ในการคัดเลือกสาระที่จะเรียน เกณฑ์ในการพิจารณา ก็คือให้พิจารณาว่า สิ่งที่จะนำมาเรียนมีนัยสำคัญต่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีหรือไม่ นั่นก็หมายความว่า การคัดเลือก สาระเนื้อหา มิใช่อยู่บนพื้นฐานของการที่จะให้ผู้เรียนเป็นนักประวัติศาสตร์ นักสังคมศาสตร์ หรือเป็น นักวิชาการที่เชี่ยวชาญในความรู้ แต่เป้าหมายต้องเป็นไปเพื่อสร้างจิตสำนึกของการเป็นคนดีของสังคม เป็นประชาชนที่มีการศึกษา เข้าใจปัญหาสังคม เชื่อมโยงเข้ากับการดำเนินชีวิตของผู้เรียนและผู้อื่นได้ ส่งเสริมความเข้าใจโลก ปฏิสัมพันธ์ที่มนุษย์มีต่อกัน ความหลากหลายทางวัฒนธรรมและมรดก ทางวัฒนธรรม และให้เครื่องมือแก่ผู้เรียนในการทำความเข้าใจคิดเพื่อเป็นสาระในการเผชิญและ คัดลั่นใจใด ๆ ในปัจจุบันโดยตระหนักถึงผลที่จะเกิดขึ้น และวางแผนดูอนาคต

ดังนั้นความรู้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงมีการ ผสมผสานการศึกษาศาสตร์ต่าง ๆ เช่น มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ปรัชญาและศาสนาเข้าด้วยกัน ไม่เพียงเท่านั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ยังรวมถึงการศึกษาคุณลักษณะการเป็นคนดีของสังคม การเป็น พลเมืองดีที่มีส่วนร่วมในการศึกษา ความเป็นไปของโลก พหุวัฒนธรรม กฎหมายการศึกษา อาชีพ ศึกษา และประเด็นปัญหาร่วมสมัยต่าง ๆ นอกจากนี้ยังจะต้องบูรณาการสาระความรู้จากกลุ่มสาระ การเรียนรู้อื่น ๆ เช่น ภาษาไทย ภาษาต่างประเทศ คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี อีกด้วย

2. ทักษะและกระบวนการ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย ทักษะทางวิชาการ และทักษะทางสังคมที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาบุคลิกภาพของ ผู้เรียนให้เป็นผู้รอบรู้มีบุคลิกภาพที่เหมาะสมและสามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างมี ความสุข

2.1 ทักษะทางวิชาการ ได้แก่ ทักษะในการฟัง พูด อ่าน เขียน และการคิด ซึ่งผู้เรียน ต้องนำมาใช้ในการแสวงหาความรู้ จัดการกับความรู้ การนำความรู้ไปใช้ในการสร้างองค์ความรู้ ใหม่

2.1.1 การแสวงหาความรู้และการจัดการกับข้อมูลความรู้ต่าง ๆ ทักษะด้านนี้ กลุ่มสาระ การเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถ ในการอ่าน ศึกษา สืบค้นข้อมูล ความรู้ ใช้กระบวนการศึกษาค้นคว้าทางสังคมศาสตร์ การสืบสวน ความรู้ รวมทั้งความสามารถในการใช้คอมพิวเตอร์และสื่ออิเล็กทรอนิกส์

2.1.2 การคิดและนำเสนอแนวคิดต่าง ๆ ทักษะด้านนี้ กลุ่มกลุ่มสาระการเรียนรู้ สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนมีความสามารถในการคิด การจัด

ระบบข้อมูล การตีความ วิเคราะห์ สรุป ประเมิน และการนำเสนอข้อมูล ความคิดเห็นต่าง ๆ โดยการสื่อสารออกมาในรูปแบบต่าง ๆ โดยเฉพาะการเขียน การพูดที่สื่อความหมายกับผู้อื่นบนพื้นฐานที่มีเหตุผลและหลักการ เพื่อจะใช้สนับสนุนและประกอบการพิจารณาตัดสินใจใด ๆ ของบุคคลและสังคมได้อย่างฉลาดและมีประสิทธิภาพ

2.1.3 การสร้างองค์ความรู้ใหม่ กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะต้องส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถสร้างความรู้ที่เป็นความคิดรวบยอดและหลักการได้ สามารถอธิบายความสัมพันธ์และความเป็นเหตุเป็นผลของเรื่องราวต่าง ๆ ได้ สามารถคิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดสร้างสรรค์ ศึกษาค้นคว้า เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ที่จะมีส่วนช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจในเรื่องราวต่าง ๆ ของบุคคลและสังคมที่เรากำลังชีวิตอยู่ และนำไปสู่การนำความรู้ไปใช้ในการวางแผนแก้ปัญหา ตัดสินใจและดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสม

2.2 ทักษะทางสังคม ได้แก่ การร่วมมือและการมีส่วนร่วมในสังคม การดูแลรักษา การเอาใจใส่ให้บริการ การมีส่วนร่วมในสังคม ทักษะและกระบวนการกลุ่ม เช่นความสามารถในการเป็นผู้นำผู้ตามในการทำงานกลุ่ม มีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการทำงานของกลุ่ม ปฏิบัติหน้าที่ตามที่ได้รับมอบหมายด้วยความรับผิดชอบ เห็นคุณค่า เคารพตนเองและผู้อื่น ยอมรับในความคล้ายคลึงและความแตกต่างของตนเองและของผู้อื่น เคารพในทรัพย์สินและสิทธิของผู้อื่น เคารพในกฎ กติกาของกฎหมายและเคารพในความเป็นมนุษยชาติ และสรรพสิ่งที่มีชีวิตทั้งหลาย

ทักษะและกระบวนการเหล่านี้ ถือเป็นองค์ประกอบของหลักสูตรและการเรียนการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่ต้องบูรณาการเข้าไปในองค์ความรู้ต่าง ๆ และต้องเป็นจุดเน้นในการเรียนทุกชั้นปี ทุกรายวิชาตลอดหลักสูตร ซึ่งจะสอนแยกต่างหากจากการศึกษาความรู้ต่าง ๆ ไม่ได้

3. คุณธรรม จริยธรรม เจตคติและค่านิยม กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จะช่วยพัฒนาทักษะเกี่ยวกับเจตคติ จริยธรรม และค่านิยม โดยผ่านประสบการณ์ การเรียนรู้และทักษะต่าง ๆ อย่างหลากหลาย ผู้เรียนจะได้รับการพัฒนาเกี่ยวกับความเป็นสมาชิกที่ดีในสังคมประชาธิปไตย เช่น การรู้จักตนเอง พึ่งตนเอง ซื่อสัตย์สุจริต มีวินัย กตัญญู รักเกียรติภูมิของตน เคารพเหตุผล มีความยุติธรรม ห่วงใยในสวัสดิภาพของผู้อื่น ยอมรับความแตกต่าง ขจัดข้อขัดแย้งด้วยสันติวิธี ยึดมั่นในคุณธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ มีนิสัยในการเป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี เห็นคุณค่าของการทำงาน การทำงานเป็นกลุ่ม การเคารพสิทธิของผู้อื่น เสียสละ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีความผูกพันกับกลุ่ม รักท้องถิ่น รักประเทศชาติ เทิดทูนสถาบันพระมหากษัตริย์ ภูมิใจในความเป็นไทย เห็นคุณค่า อนุรักษ์ พัฒนาศิลปวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม และศรัทธาในหลักธรรมของศาสนา

การจัดการซึ่งเป็นบทบาทและความรับผิดชอบของผู้เกี่ยวข้องฝ่ายต่าง ๆ ได้แก่ ผู้เรียนซึ่งต้องมีความรับผิดชอบเบื้องต้นที่จะต้องศึกษาเล่าเรียนให้ประสบความสำเร็จ นอกจากนั้นการเรียนรู้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จำเป็นต้องอาศัยความพยายามร่วมกันทั้งผู้เรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครอง ครูผู้สอน และผู้บริหาร

ผู้เรียน ต้องรับผิดชอบการเรียนรู้ของตน การเรียนกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้อง

1. แสดงความเข้าใจในสาระความรู้ทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ สังคมวิทยา ศาสนา และวัฒนธรรม และการเป็นพลเมืองดี
2. เข้าใจโครงสร้างและหน้าที่ของระบบการเมือง การปกครอง ระบบสังคม และระบบเศรษฐกิจ
3. เข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมต่าง ๆ ที่มนุษย์กระทำ ต่างเวลา ต่างสถานที่ บนพื้นฐานความคิดที่แตกต่างกัน แต่ต้องสามารถนำไปสู่ความเป็นส่วนรวมและความเป็นประชาธิปไตย
4. ตระหนักในคุณค่าของหลักประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขและหลักการอื่นที่ปรากฏในรัฐธรรมนูญรวมทั้งเรื่องเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม และความรับผิดชอบ สามารถนำมาใช้กับตนเอง ผู้อื่นและสังคมได้
5. มีปฏิสัมพันธ์และทำงานร่วมกับผู้อื่น ได้อย่างเหมาะสม แสดงออกถึงการเคารพตนเอง และผู้อื่น
6. รับผิดชอบต่อผู้อื่นและต่อสภาพแวดล้อม ซึ่งเป็นสาระสำคัญของคุณลักษณะการเป็นคนดีที่ได้รับการพัฒนาด้านคุณธรรม จริยธรรม และสาระที่เกี่ยวข้องกับการอยู่รอดของมวลมนุษยชาติ
7. มีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ ที่จะบริการให้ผู้อื่น และส่งเสริมสิ่งดีงามให้เกิดขึ้นในสังคม

ครูผู้สอน มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ครูผู้สอนจึงต้อง

1. จัดเตรียมหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมที่บูรณาการเป็นหลักสูตรที่มีชีวิตมีความหมายลึกซึ้งและเป็นหลักสูตรที่ให้ผู้เรียนได้เรียนด้วยการปฏิบัติจริง
2. จัดเตรียมโอกาสที่จะให้ผู้เรียนได้เรียนรู้และฝึกฝนทักษะกระบวนการต่าง ๆ
3. เน้นการพัฒนาความคิดสร้างสรรค์และการมีวิจารณญาณ รวมทั้งการทำความเข้าใจในความรู้อย่างต่าง ๆ
4. ช่วยให้ผู้เรียนสามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เรียนในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม กับการเรียนกลุ่มอื่น ๆ ได้ด้วย

ผู้บริหาร มีความรับผิดชอบในการส่งเสริมสภาพแวดล้อมการเรียนรู้ ดังนั้นผู้บริหารจึงต้อง

1. สนับสนุนช่วยเหลือ ในการนำหลักสูตรกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. จัดเตรียมสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียน

พ่อแม่ ผู้ปกครอง มีความรับผิดชอบในการสร้างสภาพแวดล้อมในบ้านให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน พ่อ แม่ ผู้ปกครองจึงต้อง

1. ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียนและ โรงเรียน

2. ให้และรับข้อมูลที่เป็นความร่วมมือช่วยเหลือกับทางโรงเรียน

3. กระตุ้นและมีส่วนร่วมในการพูดคุย แลกเปลี่ยนความคิดเห็นประเด็นปัญหาทางสังคม และเรื่องที่ลูกหลานเรียน

4. ให้เวลาที่จะรับฟัง รับรู้ และทบทวนกิจกรรมต่าง ๆ ของโรงเรียนอย่างสม่ำเสมอ

4. การจัดการและการปฏิบัติ กิจกรรมการเรียนรู้ในกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา

และวัฒนธรรม จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดทักษะในการทำงานเป็นกลุ่ม สามารถนำความรู้ ทักษะ ค่านิยม และเจตคติที่ได้รับการอบรมบ่มนิสัยมาใช้ในการแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันของผู้เรียนได้

เมื่อมองในภาพรวม ๆ แล้วจะพบว่า ความสำคัญของกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม นอกจากจะช่วยให้ผู้เรียนมีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทั้งทางธรรมชาติและสังคมวัฒนธรรม มีทักษะกระบวนการต่าง ๆ ที่สามารถนำมาใช้ประกอบการตัดสินใจอย่างรอบคอบในการดำเนินชีวิต และมีส่วนร่วมในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาในฐานะพลเมืองดีแล้ว ยังช่วยให้นำความรู้ทางจริยธรรม หลักธรรมทางศาสนา มาพัฒนาตนเองและสังคมได้ ทำให้ผู้เรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างมีความสุข (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 9-12)

คุณภาพผู้เรียน

หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้กำหนดให้กลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม เป็นสาระการเรียนรู้พื้นฐานที่ผู้เรียนต้องเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 ประกอบด้วยศาสตร์ต่าง ๆ หลายสาขา เช่น มนุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ รัฐศาสตร์ นิติศาสตร์ ปรัชญาและศาสนาเข้าด้วยกัน มีลักษณะเป็นสหวิทยาการ มุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ มีทักษะและกระบวนการ มีคุณธรรม จริยธรรมและค่านิยมอันพึงประสงค์ รวมทั้งแสดงบทบาทและความรับผิดชอบทั้งต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสภาพแวดล้อม

จากองค์ประกอบดังกล่าว จึงทำให้กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมมีจุดเน้นในการสร้างคุณภาพผู้เรียนดังนี้

1. ยึดมั่นในหลักธรรมของพระพุทธศาสนา หรือศาสนาที่ตนนับถือ สามารถนำหลักธรรมคำสอนไปใช้ปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันได้ เป็นผู้กระทำความดี มีค่านิยมที่ดีงาม พัฒนาตนเองอยู่เสมอ รวมทั้งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์กับสังคมส่วนรวม

2. ยึดมั่นศรัทธารักษาไว้ซึ่งการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดี ปฏิบัติตามกฎหมาย ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทย รวมทั้งถ่ายทอดสิ่งที่ดีงามไว้เป็นมรดกของชาติ เพื่อสันติสุขของสังคมไทยและสังคมโลก

3. มีความสามารถในการบริหารจัดการทรัพยากรให้มีประสิทธิภาพ เพื่อดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ และสามารถนำหลักการของเศรษฐกิจพอเพียงไปปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. เข้าใจพัฒนาการของมนุษยชาติจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ภาคภูมิใจในความเป็นไทยทั้งในอดีตและปัจจุบัน สามารถใช้วิถีทางประวัติศาสตร์มาวิเคราะห์เหตุการณ์ต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ และนำไปสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้

5. มีปฏิสัมพันธ์ที่ดีงามระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เป็นผู้สร้างวัฒนธรรม มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน

ตลอดระยะเวลาที่ผู้เรียนได้เรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้น กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ได้ส่งเสริม สนับสนุน และพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพและมีจุดเน้นเมื่อผู้เรียนจบปีสุดท้ายของแต่ละช่วงชั้น ดังนี้

ช่วงชั้นที่ 1 (จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 3)

1. ได้เรียนรู้เกี่ยวกับตนเองและผู้ที่อยู่รอบข้าง ตลอดจนสภาพแวดล้อมในท้องถิ่นที่อยู่อาศัย และเชื่อมโยงประสบการณ์ไปสู่โลกกว้าง

2. ได้รับการพัฒนาให้มีทักษะและกระบวนการ และมีข้อมูลที่จำเป็นต่อการพัฒนาให้เป็นผู้มีคุณธรรม จริยธรรม ประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนาที่ตนนับถือ มีความเป็นพลเมืองดี มีความรับผิดชอบ การอยู่ร่วมกันและการทำงานกับผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมของห้องเรียนและได้ฝึกการตัดสินใจ

3. ได้ศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับตนเอง ครอบครัว โรงเรียนและชุมชนในลักษณะของการบูรณาการ ผู้เรียนได้เข้าใจแนวคิดเกี่ยวกับปัจจุบันและอดีต มีความรู้พื้นฐานทางเศรษฐกิจได้ข้อคิดเกี่ยวกับรายรับรายจ่ายของครอบครัว เข้าใจถึงการเป็นผู้ผลิต ผู้บริโภค รู้จักการออมขั้นต้น และหลักเศรษฐกิจพอเพียง

4. ได้รับพัฒนาแนวคิดพื้นฐานเกี่ยวกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม หน้าที่พลเมือง เศรษฐศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และภูมิศาสตร์ เพื่อเป็นพื้นฐานในการทำความเข้าใจความรู้ในขั้นต่อไป (กรมวิชาการ, 2544, หน้า 12-13)

สาระการเรียนรู้

สาระที่เป็นองค์ความรู้ของกลุ่มสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม ประกอบด้วย

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระที่ 5 ภูมิศาสตร์

สาระที่ 1 ศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ศีลธรรม จริยธรรม ปรัชญา ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ที่มุ่งศึกษามาตรฐานความประพฤติของพลเมืองและการยกระดับภาวะทางจิต ซึ่งผู้เรียนจะต้องมีความรู้ ประสบการณ์ และทักษะเกี่ยวกับจริยธรรม คุณธรรมที่ว่าด้วยหลักความประพฤติของคนดีและอุดมคติตามแนวความเชื่อของศาสนาที่ตนนับถือ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับหลักจริยธรรม คุณธรรมในการควบคุมความประพฤติ สามารถนำความคิด ความเชื่อ และความศรัทธาทางศาสนาเป็นแนวทางให้ผู้เรียนมีอุดมคติในการดำเนินชีวิตและปฏิบัติตามหลักทางศาสนา เพื่อพัฒนาตนให้เป็นคนดี บำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคม และสิ่งแวดล้อม ให้อยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข

สาระที่ 2 หน้าที่พลเมือง วัฒนธรรม และการดำเนินชีวิตในสังคม

การดำเนินชีวิตในสังคมเป็นขอบข่ายสาระหลักที่มีแนวคิดรวบยอดเกี่ยวข้องกับสังคมวิทยา มานุษยวิทยา รัฐศาสตร์ และนิติศาสตร์ โดยศึกษาระบบความสัมพันธ์ของมนุษย์ ในฐานะที่เป็นสมาชิกของสังคม มีวัฒนธรรม มีปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นเป็นกลุ่ม ศึกษาสถาบันทางสังคม การจัดระเบียบทางสังคม มุ่งให้เกิดความเข้าใจ ต่อระบบการเมือง การปกครอง โดยเฉพาะบทบาทหน้าที่ในฐานะพลเมืองของประเทศในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ศึกษาการจัดระเบียบบริหารราชการแผ่นดินของไทยและหลักกฎหมายที่สำคัญ องค์ประกอบของกระบวนการยุติธรรมด้วยความคิดรวบยอดเหล่านี้ให้ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณภาพ

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับกลุ่ม ชุมชน สังคม ที่มีวัฒนธรรมคล้ายคลึงและแตกต่างกัน มีการขัดเกลาทางสังคมทั้ง

ทางตรงและทางอ้อม ในฐานะเป็นสมาชิกที่อยู่ร่วมกัน อันมีบรรทัดฐานทางสังคม มีระบบ ค่านิยม ความเชื่อ ประเพณีทางสังคม สถาบันต่าง ๆ ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมทางสังคม รวมทั้งสามารถวิเคราะห์สภาพสังคม วัฒนธรรม และความเป็นอยู่ระหว่างสังคมไทยกับสังคมอื่นในโลกเพื่อให้เกิดความเข้าใจอันดีต่อกัน

นอกจากนี้ผู้เรียนสังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรมจะต้องเรียนรู้ และแสวงหาประสบการณ์ทางด้านระบบการเมือง การปกครองของประเทศต่าง ๆ ในโลกโดยเฉพาะระบบการเมือง การปกครองของประเทศไทยภายใต้รัฐธรรมนูญ ทั้งต้องเรียนรู้และเข้าใจรัฐธรรมนูญ อันเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ ระบบการปกครองท้องถิ่น และกฎหมายสำคัญที่เกี่ยวข้องในชีวิตของคนไทย เพื่อจะได้ปฏิบัติตนเป็นพลเมืองดีในวิถีทางประชาธิปไตย และมีส่วนร่วมต่อสังคมอย่างมีเหตุมีผล

สาระที่ 3 เศรษฐศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับเศรษฐศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สังคมวิทยา และสิ่งแวดล้อมศึกษา ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่ามนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองความต้องการและความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตอยู่ทั้งนี้เพราะมนุษย์มีความต้องการและความจำเป็นที่ไม่จำกัด ในขณะที่ต้องดำรงชีวิตอยู่ในสังคมท่ามกลางทรัพยากรที่มีอยู่จำกัด

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการผลิต การแจกจ่ายและการบริโภคสินค้าและบริการอย่างมีประสิทธิภาพทั้งในระดับประเทศ และระดับโลก ตลอดจนบทบาทของเทคโนโลยีที่มีต่อการตัดสินใจทางเศรษฐกิจ มีความสามารถที่จะฉลาดเลือก ประเมิน คัดพิจารณาผลที่เกิดจากทางเลือกและตัดสินใจอย่างมีวิจารณญาณ

สาระที่ 4 ประวัติศาสตร์

สาระหลักนี้เป็นความคิดรวบยอดที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ ปรัชญา มานุษยวิทยา สังคมวิทยา และ โบราณคดี ที่มุ่งให้ความเข้าใจว่าวิวัฒนาการ การดำเนินชีวิตของมนุษยชาตินั้นมีการสั่งสมมาตามกาลเวลาอย่างต่อเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยการศึกษาเรื่องราวในอดีตทำให้เกิดการเรียนรู้ว่า มนุษย์ในอดีตเผชิญปัญหาต่าง ๆ ในขณะดำรงชีวิตอยู่อย่างไร มีวิธีการจัดการกับปัญหาต่าง ๆ ทั้งที่ประสบความสำเร็จและความผิดพลาดอย่างไร เหตุการณ์และการกระทำในอดีตมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในเวลาต่อมาอย่างไร อันจะเป็นการสร้างประสบการณ์ และทางเลือกในการดำรงชีวิตแก่คนรุ่นหลังต่อไป

สังคมศึกษา ศาสนา และวัฒนธรรม จึงต้องให้ผู้เรียนแสวงหาความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับความเป็นมาของตนเอง ของสังคม และของประเทศชาติว่ามีวิวัฒนาการมาอย่างต่อเนื่อง